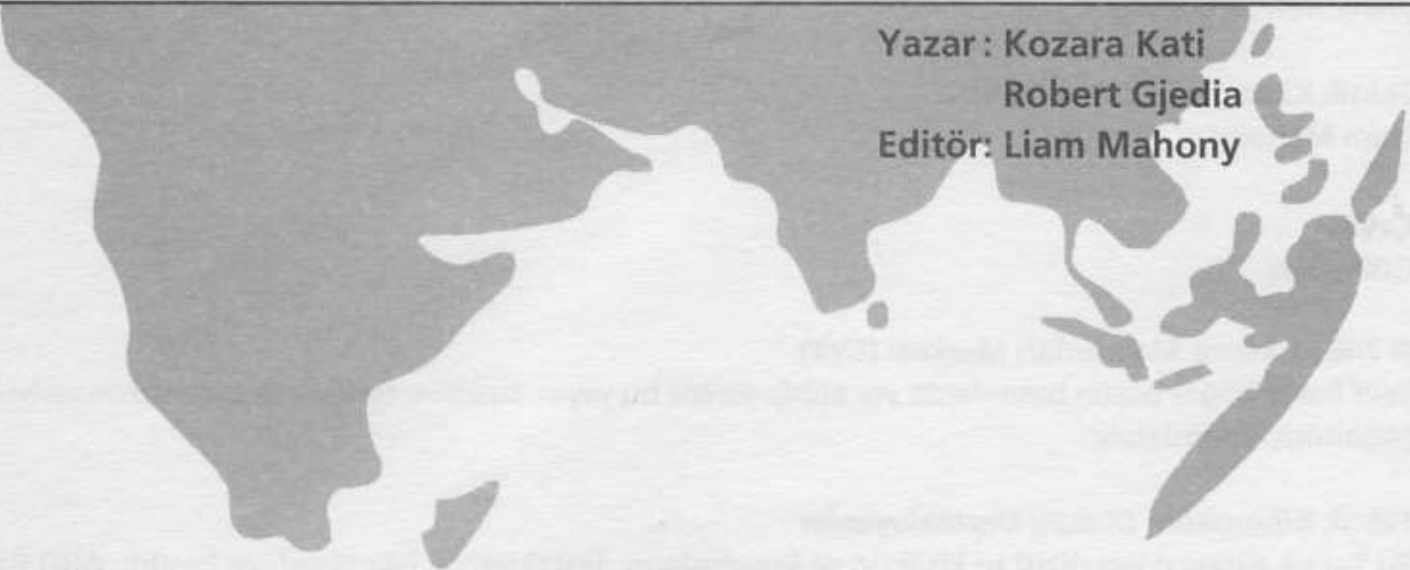

Gelecek Neslin Eğitimi:

İnsan Hakları Eğitiminin Mufredat Programıyla Bütünleştirilmesi

Yazar : Kozara Kati
Robert Gjedia
Editör: Liam Mahony

Bu taktik kitapçığı,
İşkençe Mağdurları Merkezi (CVT) bünyesinde,
Yeni Taktikler Projesi kapsamında yayınlanmıştır.

NEW Tactics
in Human Rights

Yayımcı

İşkence Mağdurları Merkezi
İnsan Haklarında Yeni Taktikler Projesi
717 East River Road
Minneapolis, MN 55410 ABD
www.cvt.org
www.newtactics.org

Taktik Kitapçıkları Dizisi Editörü

Liam Mahony

Çeviri

Gülay Kuş

© 2003 İşkence Mağdurları Merkezi (CVT)

Telif hakkı bilgisi bütün basımlarda yer aldığı sürece bu yayın, basılı ve elektronik biçimlerde serbestçe çoğaltılıp, dağıtılabilir.

Taktik Kitapçıkları Dizisini Destekleyenler

Bu Taktik Kitapçıkları dizisi şu kişilerin ve kuruluşların destekleriyle hazırlandı ve basıldı: ABD Barış Enstitüsü (The United States Institute of Peace), Ulusal Yardımsevenler Fonu (The National Philanthropic Trust), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE), ABD Dışişleri Bakanlığı, Sigrid Rausing Fonu (eski adıyla, Ruben and Elisabeth Rausing Fonu), John D. and Catherine T. MacArthur Vakfı ile kimliklerinin gizli kalmasını isteyen bir vakıf ile bir destekçi.

Bunlara ek olarak, Kral Baudouin Vakfı, Romanya'da düzenlenen bölgesel eğitim atölyesi ile atölye katılımcılarının taktik kitapçıklar hazırlamasını desteklemek amacıyla, Romanya'daki ortağımız ICAR'a çeşitli bağışlarda bulundu.

Yasal Uyarı

İnsan Haklarında Yeni Taktikler Projesi, bu kitapçıkta ifade edilen görüşleri paylaşmıyor olabilir. İnsan Haklarında Yeni Taktikler Projesi, belirli bazı taktikleri veya politikaları öne çıkartmamaktadır.

İçindekiler

Yazarın Biyografisi	5
Önsöz	6
Okullarda İnsan Hakları Eğitimi	7
Pilot Projeler	9
Diğer Etkinlikler ve Toplantılarda Bütünleştirme..	11
İnsan Hakları Eğitiminin Sonuçları	12
Üniversitelerde Öğretmenlerin Eğitimi	14
Tecrübelerimizden Öğrendiklerimiz	17
Sonuç	18
Ekler	19

İşkence Mağdurları Merkezi
İnsan Haklarında Yeni Taktikler Projesi
717 East River Road
Minneapolis, MN 55410 ABD
www.cvt.org
www.newtactics.org

Sevgili Dostumuz,

İnsan Haklarında Yeni Taktikler - Taktik Kitapçıkları Dizisine hoşgeldiniz! Her kitapçıkta, insan hakları alanında çalışan bir kişi, insan hakları alanında ilerleme sağlamak için kullanılan yaratıcı bir taktiği anlatmaktadır. Birçok değişik alanı kapsayan geniş insan hakları hareketi içerisinde yer alan bu yazarlar arasında, eğitimciler, kütüphaneciler, sağlık çalışanları, emniyet görevlileri ve kadın hakları savunucuları da bulunmaktadır. Bu kişilerin geliştirdiği taktikler, kendi ülkelerindeki insan hakları mücadelesine olumlu katkılar sağlamıştır. Daha da ötesi, bu kişilerin kullandıkları taktikler, uyarlandıkları zaman, başka ülkelerde ve farklı koşullarda çok değişik meselelere uygulanabilir.

Bu nedenle, her bir kitapçıkta, yazarın ve içinde yer aldığı kuruluşun hedeflerine nasıl ulaştığı konusunda ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Amacımız, insan hakları alanında çalışanların taktik geliştirmeye uygun düşüncelerini, daha geniş stratejilerini uygulamak için seçtikleri taktikleri gözden geçirmelerini ve insan hakları mücadelesini daha da etkin kılabilecek taktik seçeneklerini çoğaltmalarını sağlamaktır.

Bu kitapçıkta, siyasi fırsatlardan yararlanarak, hükümetle nasıl işbirliği yapıldığı ve bu sayede, iddialı bir hayalin nasıl gerçekleştirildiği anlatılıyor. Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi (AİHM) ile Arnavutluk Eğitim Bakanlığı arasında gerçekleştirilen başarılı bir işbirliği sonucunda, ülkedeki bütün devlet okullarında insan hakları eğitimi verilmeye başlandı. AİHM, ülkede komünist rejim sonrası yaşanan geçiş sürecinden faydalandı. İşbaşına yeni gelen demokratik hükümetle Arnavutluk yurttaşlarının, demokratik bir topluma gerektiği gibi katılmaya hazırlanacağı uzun vadeli bir çalışmanın başlatılması konusunda görüşmeler yaptı. AİHM, bir sonraki nesle, yani çocuklara odaklandı ve çocukların insan hakları eğitimi görmesini güvenceye almak istedi. Çok yakın bir geçmişe kadar, Arnavutluk'ta politikalar ulusal düzeyde belirleniyor ve uygulanıyordu; bunun hemen arkasından gelen dönemde, bütün eğitim sistemini etkileyecek ve ülke çapında uygulanacak bir vizyon geliştirmeyi başardılar. AİHM, aldığı uluslararası destek, eğitim uzmanları ve hükümete bağlı Pedagoji Araştırma Enstitüsü (IPR) ile gerçekleştirdiği etkili işbirliği sayesinde projeyi hız kesmeden sonuna kadar götürebildi. AİHM'nin çabaları ve bu işbirliği sayesinde, devlet okullarında ve eğitim fakültelerinde, öğretmenlere yönelik insan hakları eğitimi verilmeye başlandı.

Taktik Kitapçıkları Dizisi'nde yer alan bütün eserlere, www.newtactics.org Internet adresinden erişilebilir. Zamanla buraya yeni kitapçıklar da eklenecektir. Web sitemizde başka araçlar da bulabilirsiniz; bunlar arasında, içerisinde arama yapılabilen bir taktikler veri tabanı, insan hakları alanında çalışanlar için tartışma forumu ile atölyelerimiz ve sempozyum hakkında bilgiler de yer almaktadır. Yeni Taktikler elektronik bültenine abone olmak için newtactics@cvt.org adresine bir e-posta gönderebilirsiniz.

İnsan Haklarında Yeni Taktikler Projesi, dünyanın her tarafında insan hakları alanında çalışan çeşitli kurumların ve kişilerin öncülük ettiği uluslararası bir girişimdir. İşkence Mağdurları Merkezi (CVT - Center for Victims of Torture) tarafından koordine edilen bu proje, bir tedavi merkezi ve yeni taktiklerin yaratıcısı olan CVT'nin kendi deneyimlerinden doğmuştur. CVT aynı zamanda, bulunduğu benzersiz konumdan yola çıkarak sivil önderliğin güçlenmesi için insan haklarını savunmaktadır.

Bu kitapçıkları, bilgilendirici ve ufuk açıcı bulmanız umuduyla...

Saygılarımla,

Kate Kelsch,
Yeni Taktikler Proje Yöneticisi

Kozara Kati ve Robert Gjedia

Kozara Kati halen yöneticisi olduğu Arnavutluk İnsan Hakları Merkezinde (ACHR - Albanian Center for Human Rights) 1992 yılından beri çalışmaktadır. Kati, 1975 yılında siyasi mülteci olarak ülkeden ayrılmadan önce öğretmenlik eğitimi aldı ve yabancı diller öğretmenliği yaptı. 1990 yılında Arnavutluk'a döndükten sonra öğretmenlik yapan Kati, kısa bir süre sonra AİHM'de aktif olarak çalışmaya başladı. AİHM'de çalışmaya başladığı günden bu yana, birçok uluslararası foruma, eğitime ve konferansa katıldı. Kati, Avrupa İstikrar Paketi bünyesinde, Demokrasi ve İnsan Hakları Ulusal Masası (National Table for Democracy and Human Rights for the European Stability Pact) Başkanı ve Balkan İnsan Hakları Ağı (Balkan Human Rights Network) yönetim kurulu üyesidir.

Robert Gjedia, Arnavutluk, Tiran'da bulunan Pedagojik Araştırmalar Enstitüsü'nde (Institute for Pedagogical Research) araştırmacı olarak çalışmalarına devam etmekte ve ilköğretim öğretmenliği yapmaktadır. Kuzey Arnavutluk'taki Şkodra Üniversitesi'nde ilköğretim öğretmenliği eğitimi alan Gjedia 1998 yılında Washington, D.C.'de ilköğretime yönelik Ana Başlangıç programına katıldı. Gjedia, West Carolina Üniversitesinde eğitim alanında yüksek lisans eğitimi aldı. 1994 yılında AİHM ile birlikte çalışmaya başlayan Robert Gjedia bu süre boyunca 6 ile 15 yaş arası çocuklar için AİHM tarafından yayınlanan materyaller ve İnsan Hakları Eğitim programı için yardımcı yazarlık yaptı. Gjedia halen Arnavutluk'ta bulunan beş eğitim fakültesindeki öğrenci ve öğretim görevlileri için hazırlanan İnsan Hakları Eğitim programının yardımcı yazarlığını yapmaktadır.

Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi (AİHM)

Norveç Arnavutluk Yardım Derneği (ANA - Aid Norway Albania) Mart 1992'de Tiran Bölge Mahkemesi'nde hem Norveç, hem de Arnavutluk'ta faaliyet gösteren bir sivil toplum örgütü olarak tescil edildi. 1995 yılında ANA, ismini, Arnavutluk İnsan Hakları Dokümantasyon Merkezi (AHRDC - Albanian Human Rights Documentation Center) olarak değiştirdi. Ve 1997'de ismi tekrar değiştirilerek Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi (ACHR - Albanian Center for Human Rights) olarak kaydedildi.

Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi (AİHM), Arnavutluk'taki sivil toplumun özgürleştirilmesi ve demokratikleştirilmesi için çalışmaktadır. AİHM'nin amacı, demokrasi ve insan hakları ilkeleri çerçevesinde istikrarlı bir sivil toplum oluşturmak ve insan hakları eğitimi yoluyla insan hakları bilinci geliştirmek; dokümantasyon, bilgilendirme ve yayıncılık faaliyetleri yürütmek, lobi çalışmaları yapmak ve hem ulusal hem de uluslararası düzeyde şebekeler oluşturmaktır.

AİHM, bu kitapçıkta açıklanan taktikleri ve stratejileri ülke genelindeki eğitim kurumları ile işbirliği yaparak uygulamaya çalışmıştır. Umarız, insan hakları eğitimini Arnavutluk eğitim sistemiyle bütünleştirme sürecindeki tecrübelerimiz, çalışmalarınızda size yararlı olur.

Pedagojik Araştırma Enstitüsü (PAE)

Pedagojik Araştırma Enstitüsü (IPR - Institute of Pedagogical Research), Arnavutluk Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak 1969'ta Tiran'da kuruldu. PAE, eğitim müfredatının Arnavutluk ilköğretim ve ortaokullarında uygulanmasından ve öğretmenlerin hizmetiçi eğitimlerinden sorumludur.

İletişim Bilgileri

Albanian Center for Human Rights
Rruga Kont Urani 10
Tiran Arnavutluk

Editörün Önsözü

Taktik Kitapçıkları dizisine eklenen bu metinde, Kozara Kati ve Robert Gjedia, on yıllık bir dönem içinde insan hakları eğitim programının, Arnavutluk'ta ilkokuldan eğitim fakültelerine kadar tüm eğitim sistemine nasıl dahil edildiğini açıklıyorlar. Bu kitapçık, büyük düşünen, siyasi bir geçiş döneminin avantajlarından faydalanabilen ve hükümet ile işbirliği yapan birilerinin neler başarabileceğini gösteren cesaret verici bir örnektir.

Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi (AIHM), Arnavutluk'u, insanların haklarının bilincinde olduğu ve hükümetin karar alma sürecine fiilen katıldığı gerçek bir demokratik ülke haline getirmeyi hedeflemektedir. Bunu başarmak için önce, yıllardan beri süre gelen baskının ve kurumsal uyuşukluğun üstesinden gelmeleri gerekmektedir. AIHM, bu amaçla, mevcut eğitim sistemini, insan hakları değerlerini içerecek şekilde değiştirerek, geleceğe - Arnavutluk'un gelecek nesli olan çocuklara odaklanmayı seçti. AIHM, bunu başarabilmek için hükümet ve eğitim çevreleriyle yakın bir işbirliğine gitme ihtiyacı duydu. AIHM, bu amaca ulaşmak için, bir devlet kurumu olan Pedagojik Araştırma Enstitüsü (PAE) ile birlikte bir dizi taktik uyguladı. AIHM ve PAE, maddi destek sağlamak ve uzman eğitimcilerle ulaşmak için güçlü uluslararası bağlantılar kurdular; kitlesel çapta öğretmen eğitim programları düzenlediler;

Arnavutluk'taki yeni eğitim müfredatından faydalanarak, insan haklarının öğretimi için çok kapsamlı bir program geliştirdiler; ülke genelinde 42 pilot okul ve insan hakları eğitim merkezi kurdular ve geleceğin öğretmenlerinin eğitimi için yeni bir üniversite müfredatı uyguladılar.

Birçok insan hakları örgütü, hükümetlerin çıkarları doğrultusunda kullanılmaktan ve aldatılmaktan korktukları için hükümetlerle birlikte çalışma düşüncesine direnmektedirler. AIHM'nin bu tecrübesi, en azından bazı hükümetler söz konusu olduğunda, işbirliğine karşı direnmenin, toplum üzerinde ciddi ve kalıcı bir etki yaratma fırsatını kaçırma anlamına gelebileceğini göstermektedir. AIHM, hükümet ile işbirliği yapıldığında nelerin elde edilebileceğini çok iyi gördüğü için, tüm eğitim sistemini değiştirmeyi başardı. Onların hikayesi, başkalarını da buna benzer büyük hedefler koymaları noktasında cesaretlendirebilir.

- Liam Mahony, taktik kitapçıkları editörü

Devlet Okullarında İnsan Hakları Eğitimi

Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi'nin Deneyimi: Giriş

45 yıl boyunca, ülkeyi dünyadan koparan, baskıcı bir komünist diktatörlükle yönetilen Arnavutluk, 1991 yılında bu dönemden miras kalan siyasi, ekonomik ve sosyal problemler yığınıyla ve bu sorunların çözümünde yetersiz kalan bir kurumsal altyapıyla, demokrasi imkanlarının olduğu yeni bir dünya ile tanıştı. Eğitim ise, çözümü özel bir çaba gerektiren sorunlar arasındaydı. Yeni demokrasiden mümkün olduğunca faydalanabilmek için, Arnavutluk'un, halkı eleştirel düşünmeye hazırlayan ve siyasi süreçlere katılımı destekleyen yeni bir eğitim sistemine ihtiyacı vardı. Buna karşın, öğrencilere bu yeni toplumdaki haklarını ve görevlerini yeterince öğretmeye engel olacak dogmatik ve katı komünist eğitim sisteminin kalıntıları mevcuttu.

Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi (AİHM), ülkedeki bütün devlet okullarında uygulanan resmi müfredatla insan hakları eğitimini bütünleştirmeyi amaçlayan iddialı bir plan geliştirdi. Bu taktikler kitapçığında, AİHM'nin, komünizm sonrası geçiş döneminde yaşanan kendine özgü siyasi koşullardan nasıl yararlandığını, Arnavutluk Eğitim Bakanlığı ve bu bakanlığa bağlı Pedagojik Araştırmalar Enstitüsü (PAE) ile işbirliği yönünde nasıl anlaşmaya varıldığını ve bu planın nasıl uygulamaya geçirildiğini aktaracağız. On yıllık bir çalışma sonunda, bütün yaş grupları için birçok konuda özel müfredat programları geliştirdik, bu materyalleri kullanacak binlerce öğretmen eğittik, ülke genelinde 42 pilot okul açtık ve insan hakları eğitimini eğitim fakülteleri müfredatına dahil ettik.

Projenin Arka Planı

1990'ların başlarında, diğer bütün Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bizim ülkemizde de çoğulculuk akımı güç kazanıyordu. Bu oldukça sancılı bir dönemdi. Enver Hoca'nın dış dünyaya kapalı komünist diktatörlüğü 45 yıl sürmüş ve ardında iyileştirilmesi çok zor, derin yaralar bırakmıştı. 6 binden fazla insan yargılanmadan idam edilmişti. 300 bin insan fiziksel ve psikolojik işkenceye uğramış ve komünist hapishanelere

gönderilmişti. Hatta, Arnavutluk, insanların her an gerçekleşebilecek bir düşman saldırısı korkusuyla yaşamaları için inşa edilmiş 700 bin koruyucu beton yapıyla, devasa bir sığınağı andırıyordu. Rejim, devlet ve toplum içinde dogmatik düşünceyi teşvik etmiş ve desteklemişti. Her şey siyah ve beyaz olarak, farklılıklara bakılmadan ya da objektif eleştiri yapılmadan kabul ediliyordu. Farklı ya da alternatif bakış açıları yok sayılıyordu ve eğitim sistemi, bu durumu her yeni nesle aynı şekilde aktarmaya programlanmıştı.

Komünist rejimin devrilmesinden kısa bir süre sonra, 1992'nin Mart ayında Norveç Helsinki Komitesi'nin (Norwegian Helsinki Committee) desteği ile Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi (AİHM) kuruldu. AİHM, yeni nesillerin sahip oldukları hakların bilincine varması gerektiği; yeni fikirlere, serbest piyasa ekonomisine ve çoğulculuğa açık bir toplumda yaşamak için gereken beceri ve yetenekleri taşımaları gerektiği ilkesi üzerine kuruldu.

AİHM kuruluşundan itibaren, modern ve demokratik bir sivil toplumun gelişimini desteklemekten kendini sorumlu hissederek eğitim sistemine yönelik çalışmalara odaklandı. Bu amacına ulaşmak için de, stratejilerini ve taktiklerini, insan haklarını eğitim müfredatına dahil etmeye göre şekillendirdi. Kendimizi, insan haklarını bilen öğretmenler ve öğrenciler yetiştirmeye; onların okullarda demokratik bir ortam yaratmalarına yardımcı olmaya; onlara, uluslararası insan hakları örgütleri ve başvurdukları yöntemler ile ilgili bilgiler vermeye; insan hakları eğitimcileri yetiştirmeye; gerek insan hakları eğitimi, gerek ihtilafların aşılması alanlarındaki stratejiler ve taktikler konusunda öğretmenleri eğitmeye adanmış.

AİHM ilk on yılında, insan haklarıyla ilgili, halka yönelik seminerler, sayısız yayın, Parlamento'da lobi çalışmaları, insan hakları dokümanları kütüphanesi ve polisler için insan hakları eğitimi verilmesini de içeren bir dizi taktiksel uygulamaya koydu. Ancak şu ana kadarki en büyük başarımız, eğitim müfredatına insan hakları eğitimini dahil etme projemizdir. Bu projenin bazı aşamalarını şöyle sayabiliriz:

- Planın tasarlanması ve Eğitim Bakanlığı ile işbirliğine gidilmesi.
- Pedagoji eğitimcilerinin yetiştirilmesi ve müfredatın hazırlanması; öğretmenlerin eğitilmesi.
- İlk pilot okulun açılması.
- Projenin her bölgedeki pilot okulları kapsayacak şekilde tüm ülke geneline yayılması.
- Öğretmenleri, insan haklarını öğretmeye hazırlayacak üniversite programları geliştirilmesi.

1993 yılında bu planı uygulamaya koyan Norveç ve Hollanda Helsinki Komiteleri, Arnavutluk Eğitim ve Bilgi Bakanlığı'nı (EBB), Pedagojik Araştırma Enstitüsü'nü (PAE) ve ALHM'ni, eğitim sisteminde yönetsel bir değişimi amaçlayan bir projeye katılmaya davet etti. Bakanlık çatısı altında kurulmuş, konusunda uzman bir devlet kuruluşu olan PAE, Arnavutluk'taki öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinden sorumludur ve üniversite öncesi eğitim için müfredat bilgilerini düzenlemektedir. Bakanlık başta bu projeye karşı ilgisizdi, PAE ise projeyi ilgiyle karşılamıştı. ALHM ise doğal olarak çok ilgilenmişti ama bu alanda deneyimi yoktu.

PAE'nin eğitim müfredatı ve öğretmen eğitimi alanlarında karar verme yetkisi olduğu için, ALHM ile birlikte planın bu bölümü ile ilgili çalışmalara hemen başlayabildi ve bu iki kurum, çok kısa bir süre içinde iyi bir işbirliği içerisinde girdiler. Bazı PAE uzmanları bu yeni eğitim yöntemleriyle zaten ilgilidiler, bazıları da Avrupa'da ve Amerika'da bu alanda eğitim programlarına katılmışlardı. Bu durum, işbirliğinin kurulmasına yardımcı oldu.

Bu projenin en iddialı kısımlarında -örneğin pilot okullar konusunda-, Eğitim Bakanlığı yetkilileriyle işbirliği yapılması gerekiyordu. Bu yüzden, eğitimler ve araç gereçlerle ilgili çalışmalar devam ederken ALHM, Eğitim Bakanı ve diğer üst düzey bakanlık yetkililerle görüştü; bu kapsamda, ellerinden geldiği ölçüde lobi faaliyeti yürüttü. Nihayet EB, 1995 yılında, devlet okullarında insan hakları eğitimi (İHE) alanında projeler uygulama konusunda ALHM'ye izin veren resmi anlaşmayı imzaladı. Bu anlaşma daha sonraki yıllarda yenilendi (Ek 1'de EB ile 1998'de imzalanan anlaşmanın metnini bulabilirsiniz). PAE ve diğer bölgesel eğitim birimleriyle de anlaşmalar imzalandı. Bu resmi anlaşmalar programa güvenilirlik kazandı ve eğitim sisteminin her seviyesinde işbirliğini teşvik etti. Bu anlaşmadan sonra, Eğitim Bakanlığı, okulların müfredatlarına İHE'ni dahil etmeleri yönünde değişik eğitim

birimlerine yönelik tavsiyelerini yoğunlaştırdı. Bu safhadan itibaren de, ALHM, PAE ve EB'nin temsilcilerinden oluşan bir ekip, işbirliği içerisinde çalışarak, bütün sürecin hızla ilerlemesini sağladı.

Bu anlaşma süreci; ekonomik, kültürel ve sosyal diğer bütün toplumsal alanlarda aynı anda bir değişikliğe gidilmedikçe, siyasi sistemin değiştirilemeyeceğinin anlaşılmasını sağladı. Hükümet, komünist rejimden demokrasiye geçişin zor bir dönem olacağını bildiği için eğitim sistemi içinde demokrasiye destek vermek istiyordu. Arnavutluk Parlamentosu 1993 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni onaylamıştı. İnsan Hakları Eğitimi'nin devlet okulları müfredatına dahil edilmesi, bu sözleşmenin uygulanması doğrultusunda atılan ilk adımdı. İHE anlaşması, ALHM, PAE ve eğitim sisteminin diğer birimlerinin işbirliği yaparak pilot okulları Arnavutluk'un her yanında açması gerektiğini açıkça belirtiyordu.

Bu olay, tarihi açıdan eşsiz bir öneme sahipti. ALHM, bu işe başlarken, birçok avantaja sahipti: İHE projesindeki ortaklar, sağlam ve uzun süreli bir ortaklık kurmayı başardılar; projede, oldukça nitelikli ve alanlarında yetkin uluslararası uzmanların desteğinden yararlanıldı ve ALHM, hem genel olarak halk arasında, hem de eğitim sistemi içerisinde yüksek oranda desteğe sahipti.

Bütün bu avantajlara rağmen bu iş hiç de kolay değildi. Birçok organizasyonun bir araya geldiği bu ekibin üyeleri, Arnavutluk'taki 40 bin öğretmeni okullarda insan hakları eğitimi vermeye nasıl teşvik edebileceğini uzun uzun tartıştı. Bu takımdaki bazı uzmanlar, İHE'nin müfredata ayrı bir ders olarak konulabileceğini düşünürken; diğerleri, varolan eğitim sisteminin her düzeyinde ve her alanda Marksist -Leninist ideoloji hakim olduğu için, bu uygulamanın etkili olmayacağını savunuyordu. Ayrıca müfredata eklenecek bir insan hakları dersinin, okullarda verilen vatandaşlık dersleriyle de çakışabileceği yolunda endişeler vardı. Sonunda, PAE uzmanları, İHE'nin bütün derslerle bütünleştirilerek ortak bir müfredatla eğitime karar verdiler.

İHE projesi, bu projeyi ilk destekleyen Helsinki komitelerinin, Norveç Kadınlar Derneği'nin (Norwegian Group of Women) ve Arnavutluk'taki ilk eğitimcileri yetiştiren İsveç grubunun cömert destekleri olmadan asla uygulamaya konulamazdı. Norveç ve Hollanda hükümetleri de, İHE projesi için başından sonuna kadar, maddi destek sağladı.

Pilot Projeler: Eğitimler, Müfredat Materyalleri ve Pilot Okullar

IHE programını uygulamak için ilk önce Arnavutluk'ta insan haklarını eğitimi verecek öğretmenleri yetiştirecek bir çekirdek ekibe ihtiyacımız vardı. Uluslararası eğitimcilerin önemli yardımlarıyla Pedagojik Araştırma Enstitüsü'ndeki uzmanlardan seçilmiş 20 tane eğitimci yetiştirdik.¹ Yetiştirilen bu 20 kişi, bundan sonra verilen tüm eğitimlerde ve daha sonra açılan pilot okullarda ilk eğitimci olarak görev yaptılar. Arnavutluk'ta daha önce böyle bir eğitim yapılmadığı için IHE'yi yapacak olan ilk eğitimcilerin yetiştirilmesi çok önemli bir adımdı. Daha sonra ülkenin en büyük dört bölgesinin her birinde toplam 600'den fazla öğretmeni kapsayan dört büyük eğitim semineri düzenledik. Aynı zamanda, AİHM tarafından, aynı uzmanlarla işbirliği içerisinde, ülke çapında bir eğitim ihtiyaçları araştırması da yapıldı.

Bu ilk eğitimlerden 3 ay sonra yapılan bir araştırmayla, birçok öğretmenin öğrendikleri yeni teknikleri sınıflarında hemen uygulamaya başladıklarını gördük.² Mevcut eğitim sisteminin tamamen diktatörce olduğu dikkate alındığında, öğretmenlerin, katılımı ve etkileşimi destekleyen yeni IHE tekniklerini uygulamaları bizim için önemli bir başarıydı. Öğretmenler, insan hakları eğitimlerinde; klasik, bilgi aktaran öğretmen modelini bırakıp, sınıfta üstlenebilecekleri değişik öğretmen rollerinin bilincine varmaya teşvik ediliyordu.³

Daha sonra, Arnavutluk'taki sınıflara göre düzenlenmiş materyaller hazırlamaya başladık. Diğer ülkelerde basılmış insan hakları eğitimi ile ilgili materyalleri dilimize çevirdik, bazı düzenlemeler ve eklemelerle bunları Arnavutluk kültürüne uyarladık. Örneğin İsveç dilinden çevrilen bir ders kitabı Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin en önemli yönlerini açıklarken başka bir metin ise İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni, Arnavutluk koşullarına göre eklenen bilgilerle ele alıyordu.

1995 yılında Eğitim Bakanlığı ile yapılan anlaşmanın ilk somut meyvelerini toplamaya başladık. İlk eğitimcilerimiz ve öğretmenlerimizin yardımıyla uzmanlarımız, birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar her seviyeye uygun bir dizi ders kitabı hazırladılar. Diğer Avrupalı eğitim uzmanlarının teknik desteğini almış olmamıza rağmen bu çalışma daha çok, kitapları Arnavutluk okullarına göre düzenleyen Arnavut eğitimcilerin çabaları sonucunda gerçekleşti. Daha sonra Eğitim Bakanlığı bu kitapçıklardan 570 bin adet basmak için devlet kaynaklarını kullandı ve ülke genelinde bütün okullara dağıttı. Şu anda bu kitapçıkları ikinci basım için gözden geçirip gerekli düzenlemeleri yapıyoruz.

Geçen süre içinde, eğitim alanında kendimizi geliştirmiş, bir dizi öğretmen el kitapçığı ve ders kitapçıkları yayınlamıştık. Artık Arnavutluk eğitim sisteminin dönüştürülmesinde önemli bir adım olarak gördüğümüz bir pilot okul açmaya hazırдық. Yeni eğitim programlarının hazırlanmasında, pilot uygulama süreçleri oldukça sık kullanıldığı için; pedagoji uzmanları, Bakanlık ve proje destekçileri neden bu yola başvurulduğunu çok iyi biliyorlardı.

¹ PAE'deki Arnavut uzmanlara ek olarak; Felicia Tibbitts, Nancy Flowers, Hakan Wall, Helge Bachman, Rognhild Lager ve Anne Halvorsen gibi bireysel uluslararası eğitimciler de minnettarız.

² Bu kitapçıkta amaç, kullandığımız insan hakları eğitim yöntemlerini ayrıntılı olarak açıklamak değil, programın uygulanmasındaki organizasyon sürecini vurgulamaktır. Eğitim yöntemleriyle ilgili bilgilere Ek 2 ve Ek 3'te yer alan bazı kaynaklardan ulaşılabilir.

³ Programda ana hatlarıyla bazı öğretmen rolleri tarif edilmektedir; her bir modelin diğerlerine göre olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Bu rollerin bazıları şöyledir: Açıklayıcı, savunucu, uzman, otorite, danışman, öğretici, yönlendiren, karşı çıkan, arabulucu ve kolaylaştırıcı. Bu programın geneline hakim olan fikir, eskiyle yenin iyi yönlerini birleştirmek; sınıf ortamının canlı ve dinamik olması için öğretmeni ve öğrencileri yaratıcı ve esnek olmaya teşvik etmektir.

Tiran'da kurulan bu ilk pilot okul, gelecekte kullanılacak bütün eğitim materyallerinin test edildiği bir yer olacaktı. Bu okul, önce Tiran'da, daha sonra da tüm ülke genelinde örnek alınacaktı. Bu pilot okul, dokümantasyon merkezleri ile öğrencilere yönelik bilgi merkezleri içeriyordu. Burada bütün okullarımızda yaratmak istediğimiz koşulları ve demokratik ortamı yaratmaya çalıştık. Önce, okuldaki öğretmenleri eğitmek için pilot okuldan yararlandık, daha sonra, Tiran'da bulunan 47 okulun her birinden davet edilen 4 ya da 5 öğretmeni eğitmek için bu pilot okulu kullandık; böylece sistemin geneli üzerindeki etkimizi artırdık.

Zamanla pilot okulumuz ve diğer klasik okullar arasında büyük farklar olduğunu gördük:

- Eğitim müfredatı, İHE ve demokrasiyi içeren çapraz müfredat etkinlikleri ile zenginleştirilmişti.
- Okul, öğretmenler, öğrenciler ve veliler arasında işbirliğine açık bir ortam bir oluştuyordu.

- Aileler, çocuklarını bu okula göndermeyi tercih ediyordu.
- Bu okuldaki öğrenciler, ihtilafların aşılmasında, diğer okulların öğrencilerine göre daha yüksek başarı gösteriyordu.
- Öğrenciler, eğitim sürecinde diğer okulların öğrencilerine göre daha yüksek bir başarı elde ediyordu.
- Öğrenciler okuldaki, evdeki ve toplum içindeki görev ve sorumluluklarının bilincindeydiler ve bunları yerine getiriyorlardı.

Ayrıca Eğitim Bakanlığı'nı İHE'ye başlamaları yolunda bütün okullara tavsiyede bulunmaya ikna ettik. Böylece, hem diğer bölgelerdeki eğitim birimleriyle işbirliğimizi geliştirme imkanına sahip olduk, hem de bakanlık okullara materyaller göndermeye başladı; böylece AİHM'nin henüz doğrudan ulaşamadığı öğretmenler de insan hakları eğitimi vermeye başladı.

PİLOT OKULLAR AÇMAK

Her yıl, o yıl için seçilen altı bölgede pilot okulların açılması sürecini başlatmak için aşağıdaki adımları atıyorduk:

- İlk adım: Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yaparak, o yıl için pilot okul yapılacak okulları seçiyorduk. Bu okullar, buldukları bölgedeki merkezi konumlarına, okul ve çalışanlarının İHE pilot okul olma isteğine, çevrenin ve altyapının bir eğitim merkezi olarak kullanılmaya uygunluğuna göre seçiliyordu.
- İkinci adım: O yıl için seçilen her pilot okuldan bir ilköğretim öğretmeni, bir ortaokul öğretmeni ve bir müdür ya da müdür yardımcısının katılımıyla, Tiran'da bir hafta süren bir öğretmen eğitim semineri düzenliyorduk.
- Üçüncü adım. Bu seminerleri alan öğretmenler döndükleri zaman, çalıştıkları pilot okullarda bütün öğretmenlere yönelik iki günlük eğitim seminerleri veriyordu. Bu seminerlerde, AİHM ve PAE uzmanları danışmanlık hizmeti veriyordu.
- Dördüncü adım: Daha sonra bu pilot okullar, buldukları bölgedeki diğer okullardan gelen küçük öğretmen grupları için iki günlük öğretmen eğitim seminerleri düzenliyordu. Bu süreç sonucunda, bir bölgedeki bütün öğretmenler, insan hakları eğitimi konusunda eğitilmiş oluyordu; bir bölgede ise genellikle 300-400 arası öğretmen vardı.

Bugün, zorunlu eğitimin bütün branş öğretmenleri için özel hazırlanmış İHE seminerlerimiz var. Bu seminerler, pilot okullar, Eğitim Bakanlığı birimleri

ve PAE ile işbirliği yapılarak geliştiriliyor. AİHM ise bazı durumlarda, materyal ve eğitmen giderlerini karşılayabiliyor.

PAE ve AIHM uzmanları sadece öğretmenleri yetiştirmeye değil, aynı zamanda öğretmenlerin İHE kavramlarına dair bilgilerini, yaklaşımlarını ve bilinçlerini ölçmeye çalışıyor. Öğretmenler, insan hakları ve tarihçesi; uluslararası anlaşmalar; ülke

düzeyindeki mevzuat ve insan hakları kurumları; insan haklarının müfredata dahil edilmesi; İHE yöntemleri ile, sınıf içinde ya da dışında yapılan insan hakları faaliyetleri alanlarında değerlendiriliyorlar.

İHE'nin Diğer Etkinlikler ve Toplantılarla Bütünleştirilmesi

Bir yandan çalışmalarımızın kapsamını genişletirken, hızımızı artırırken ve bu pilot okulları açarken, diğer yandan da, insan hakları eğitimiyle ilgili etkinlikler ve toplantılar düzenliyorduk. Aynı zamanda, kurmuş olduğumuz işbirliklerini güçlendirmek, projeye daha fazla insanın katılımını sağlamak ve halihazırda çalışanların ilgilerini devam ettirmek ve düşüncelerimizi daha da geliştirmek yönünde çalışıyorduk. 2001 yılında, altı okulda pilot uygulama başlatırken, bir yandan da şu etkinlikleri düzenliyorduk:

- 2-5 Nisan, 2001: "Pilot okullar: Bölgelerdeki insan hakları eğitimi için eğitim merkezleri" başlıklı üç günlük bir seminer. Bu seminere, Permet, Peqin, Gramsh, Puke, Delvine ve Lac şehirlerindeki eğitim müdürlüklerinin temsilcileri ile okul müdürlerinden oluşan 69 kişi katıldı.
- 7 Nisan, 2001: "İnsan hakları eğitiminin resmi müfredatla bütünleştirilmesi" konulu yuvarlak masa toplantısı; 30 katılımcı.
- 5 Mayıs - 8 Haziran, 2001: Permet, Peqin, Gramsh, Puke, Delvine ve Lac şehirlerinde bulunan altı pilot okuldan gelen öğretmenlerin eğitimi; 264'ten fazla katılımcı eğitildi.
- İnsan hakları eğitiminin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi konulu yuvarlak masa toplantısı. İHE projesinde çalışan sivil toplum örgütlerinin temsilcileri tecrübelerini paylaştılar ve işbirliği yolları aradılar.

- 11 Haziran, 2001: Ulusal Sempozyum: "Siyasi partilerin eğitim sistemindeki reformlara ilişkin görüşleri".
- 29-30 Eylül, 2001: Anaokullarında çalışan öğretmenlerle düzenlenen iki günlük eğitim semineri.
- 16-17 Kasım, 2001: Okul müdürleri, eğitim yetkilileri ve öğretmenlerin katıldığı, "Okullarda demokratik bir ortamın oluşturulması" konulu iki günlük seminer. Seminer sonunda bu amaca yönelik bir eylem planı hazırlandı.
- 24-26 Kasım, 2001: Öğrencilerinin ailelerinin ve bölge halkının katıldığı, "İnsan hakları eğitim projesinin aileler, öğrenciler ve öğretmenler arasındaki ilişkiler üzerindeki etkileri" konulu üç günlük seminer.
- 10 Aralık, 2001 (Dünya İnsan Hakları Günü): İHE projesinin uygulanmasını konu alan ikinci ulusal konferansın düzenlenmesi. Bu konferansa eğitim fakültelerinin dekanları, pilot okul müdürleri ve İHE alanında eğitim almış öğretmenler katıldı.
- 12 Aralık, 2001: Okullarda kararların demokratik şekilde alınması sürecinde karşılaşılan problemler üzerine ilkökul öğretmenlerinin ve eğitim fakülteleri öğrencilerinin katıldığı yuvarlak masa toplantısı.
- 15-16 Aralık, 2001: Tiran'daki ilkökullarda çalışan öğretmenlerin katıldığı "İnsan Hakları Eğitiminin değişik derslerle bütünleştirilmesi" konulu seminer.

İnsan Hakları Eğitimi Projesi'nde Alınan Sonuçlar

Sonuçlar	1993-99	1999	2000	2001	2002 (Ocak-Ekim)	Toplam
Pilot okullar	19	6	6	6	6	43
Öğretmenler	3,500	800	711	880	638	6,529
Eğitmenler	400	34	26	40	38	538
Uzmanlar	-	-	20	30	30	80
Kosova verileri	-	-	60	475	20	555

1997 yılında, Norveç İnsan Hakları Evi Vakfı (Norwegian Human Rights House Foundation), İHE süreciyle ilgili bir değerlendirme çalışması yaptı. Yapılan bu değerlendirmenin ve diğer gözlemlerin sonucunda, projemizin yararlarına dair aşağıda belirttiğimiz noktaları saptadık:

- Çocuklar, sahip oldukları hak ve sorumlulukları daha iyi anlamaya başladı.
- Öğretmen-öğrenci işbirliği sınıfta olumlu ve güvenli bir ortam yarattı. Çocuklar sınıfta kendilerini daha rahat hissediyorlar ve etkinliklere katılmaya daha çok isteklidir.
- Bu etkinlikler, öğretmenlerin mesleki becerilerini geliştirdi ve İHE alanında kullanılan etkileşimli yöntem, öğretmenlerin diğer derslerini de geliştirmelerine yardımcı oldu. (İHE alanında kullanması önerilen yöntem, teknik ve stratejilerinin birçoğu öğretmenler için yeniydi.)
- Öğrenci velileriyle iletişim farklı bir özellik kazandı. Öğretmenler, veliler ve öğrenciler arasında sıcak bir iletişim gelişti.
- Pilot okulların ortamı değişti, daha renkli ve zengin bir hale büründü. Öğrenciler kendilerini özgür hissediyorlar ve eğitim alma hakkının tadını tam anlamıyla çıkarıyorlardı. Öğrenciler daha özgürce konuşuyorlar ve düşüncelerini daha açıkça ifade ediyorlardı.

- Artık her okulun kütüphanesinde nitelikli İHE kitapları vardı.
- Öğretmenlere, alternatif eğitim yöntemlerinin anlatıldığı birçok seminer verildi. Grup çalışmaları, açık tartışmalar ve katılımcıların hazırladığı ve sunduğu materyaller günümüzde verilen eğitimin odak noktasını oluşturuyor. Bu çalışmalar öğretmenler ve eğitimcilerin yanı sıra öğrenciler için de yararlı oluyor.

8 yaşında bir çocuktan sevmediği bir şeyi yemesi istenmişti. "Onu sevmiyorum ve yemeyeceğim" dedi. Kızgın baba cevapladı, "Eğer onu yemezsen, dayak yiyeceksin." Çocuk cevap verdi, "Baba, öğretmenimiz bize Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre kimsenin çocuklarını dövmeye hakkı olmadığını söyledi." Sonraki gün öfkeli baba öğretmenle görüşmek için okula gitti.

Bütün bu gelişmelere rağmen aşılması gereken büyük sorunlar vardı. Hazır materyallerden bazıları öğretmenler ya da öğrenciler için yeterince motive edici değildi. Bazıları tekdüzeydi ya da yeni bir şey sunmuyordu. Daha da önemlisi, öğretmenlerin İHE ile ilgili materyallerin dışında, buldukları toplumda ve okulda, insan ve çocuk hakları alanında karşılaştıkları problemlerin çözümüne yönelik yardıma ihtiyaçları vardı. Bu problemler okuldan okula farklılıklar gösteriyordu.

Bir yanda okuma-yazma bilmeyenler, bir yanda kan davaları⁴, diğer bir yanda göçten kaynaklanan sorunlar, vs. İnsan hakları eğitimindeki yaklaşımın, bu türden çok ciddi yerel sorunların çözümüne yardımcı olacak şekilde uyarlanması gerekiyordu. Programı ülke geneline yaymakta başarılı olmuştuk ama Arnavut öğretmenlere, okulda çocukların haklarının korunması konusunda profesyonel beceriler kazandırarak, çalışmalarımızı bir üst seviyeye taşımak istedik. Verdiğimiz eğitimlerle öğretmenlerin, çocuklar ve velilerle birlikte yaptıkları tartışma ve beyin fırtınası etkinlikleri için özel konular belirlemelerine yardımcı olduğumuzu gördük. Örneğin Arnavutluk'un kuzeyinde bulunan Malsia e Madhe bölgesinde, çocuklar ve aileleri ile birlikte kan davalarının tartışıldığı etkinlikler düzenlendi. Arnavutluk'un güneyinde üç farklı bölgede, azınlık haklarıyla ilgili (Roman, Yunanlı ve Makedonyalı azınlık mensuplarıyla birlikte) etkinlikler düzenlendi; ayrıca, çocukları bir araya getirip, birlikte bir şeyler öğrenmelerini sağlayan kültürler arası etkinlikler gerçekleştirildi.

Geçtiğimiz günlerde, AİHM, program materyallerinin sınıflarda ne kadar etkili kullanıldığını ölçmek için Arnavut öğretmenlerle bir anket çalışması yaptı:

- Pilot okullardaki öğretmenlerin % 68'i, AİHM'nin verdiği eğitimlere katılmış ve çoğu bu eğitimleri çok etkili bulmuştu.
- Ankete katılanların % 73'ü, İHE derslerde, öğretmen kitapçıklarını kullandıklarını söyledi.
- % 42'si, sınıflarında İHE etkinlikleri geliştirdiklerini söylediler.
- % 51'i, sınıflarında İHE etkinlikleri düzenleme becerilerine güvendiklerini belirttiler. Bunlara

---

⁴ Arnavutluk'un kuzeyinde biri öldürüldüğünde kan davası başlar ve ölen kişinin ailesinin, öldüren kişinin ailesinden birini öldürmesi bir zorunluluk olarak kabul edilir. Bu durum, nesiller boyu devam eden zincirleme cinayetlere neden olabilmektedir. İnsan öldürme konusunu tekelinde bulundurmak isteyen komünist rejim bu uygulamayı ortadan kaldırmış, fakat komünizmin çöküşünden sonra bu uygulama tekrar ortaya çıkmıştır.

ek olarak, günümüzde İHE, 1. Sınıftan 8. Sınıfa kadar bütün sınıflarda, vatandaşlık eğitiminin temel bir ünitesine, bir haftalık ya da on saatlik eğitim olarak dahil edilmiştir.

Üniversitelerde Öğretmenlerin Eğitimi

İlkokul Öğretmenleri

Pilot okulların açıldığı, yoğun çalışmalarla geçen bu altı yıl boyunca, üniversitelerden 1,500 yeni öğretmen mezun oldu. Biz mevcut öğretmenlere insan hakları eğitimi verirken, bir yandan da, İHE alanında yetiştirilmemiş yeni öğretmenler okullarda göreve başlıyordu. İHE sürecinin devam edebilmesi için yeni öğretmenlerin üniversitelerden mezun olmadan önce İHE alanında yetiştirilmesi gerektiğini gördük. İHE'nin eğitim fakülteleri müfredatına en iyi hangi yolla dahil edilebileceğine karar vermek için insan hakları uzmanları, eğitim fakülteleri dekanları, pedagoglar, öğrenciler ve diğer ülkelerden İHE uzmanlarıyla görüştük. Ayrıca diğer Avrupa ülkelerinin eğitim sistemlerinde insan hakları konusunu nasıl çözdüklerini araştırdık. Üniversitelere, müfredatlarına pilot bir İHE programını dahil etmelerini önermeye karar verdik ve bir pilot projede üniversitelerle birlikte çalışmaları için 6 yıl önce yetiştirilmiş İHE uzmanlarından bir grup oluşturduk.

Projeye başlamak için ilk önce Arnavutluk'ta öğretmen yetiştiren üniversiteleri belirledik. Bu üniversiteler ilkokullar için sınıf öğretmenleri ve ortaokullar için her bir branşta uzman öğretmen yetiştiriyordu. Eğitim Bakanlığı'ndan özerk oldukları için, her üniversite kendi müfredatını hazırlamakta özgüdü.

Üniversiteler ve sivil toplum örgütleri arasındaki geçmişten gelen iyi ilişkilerin de yardımıyla, ilkokul öğretmeni yetiştiren önde gelen beş fakültenin, bu pilot projeye ilgilenen ve destek veren dekanlarıyla bağlantı kurduk. Dekanlar, fakültelerinden 20 tane son sınıf öğrencisi ve 5 pedagog seçti. Seçilen bu kişilere, insan hakları belgeleri ve kurumları hakkında bilgilerini ölçen bir anket yaptırıldı. Bu anketten elde edilen bilgileri pilot projemizi başlatılmak için kullandık.

Öğretmen adaylarına verilecek İHE, bir dönem sürecek bir program olarak tasarlanmıştı. Bu program, bir ilkokul öğretmeni için gerekli olduğunu düşündüğümüz insan hakları bilgilerini veren 120'şer dakikalık 3 eğitim modülünden

oluşuyordu (detaylı bilgi için Ek 4'e bakınız). Programın dikkatli bir şekilde uygulanması için iki farklı giriş semineri düzenliyorduk:

- Öğrencilerden oluşan beş grubu, İHE içeriğine ve doğasına hazırlayan seminerler verdik. Seminerler, öğrencilerin ve pedagogların da hoşuna giden, pratik ve katılım gerektiren etkinlikler içeriyordu. Yeni İHE yöntem ve tekniklerinin geleneksel eğitim yöntemlerinden ne kadar farklı olduğunu, pilot projenin daha başındayken göstermenin önemli olduğunu düşündük.
- Bir diğer seminer de pedagoglara verildi. Bu yoğunlaştırılmış 3 günlük seminerde, pedagoglar, eğitim modüllerini öğretmek için yetiştirildi. AİHM, Pedagojik Araştırma Enstitüsü (PAE) ile işbirliği içerisinde, her katılımcıya sertifika veriyordu.

Bütün öğrencilere konuyla ilgili kitaplar temin edildi. Her üniversitede bilgisayarları, fotokopi makineleri, İHE kütüphaneleri ve pilot proje için gerekli olan diğer materyalleri içeren İHE Bilgi Merkezleri kuruldu. Bunların hepsi AİHM tarafından sağlandı.

Öğretmenlerin eğitim sürecini varolan standartlara göre izlerken, modüllerin ne kadar başarıyla uygulandığını değerlendirmek için bir süreç geliştirdik.⁵ Bir pedagog ya da pilot modüllerin uygulandığını yerinde izleyen, projenin çekirdek kadrosundan bir kişi ile anket yapıyordu. Projenin başlangıç safhasında, pedagoglar sadece bilgi aktarmakla kaldığı için öğrencilerle olan iletişimleri yeterli düzeyde değildi ama ek seminerlere katılarak iletişim düzeylerini artırdılar.

Eğitim fakülteleri ile buldukları şehirlerdeki İHE pilot okulları arasında kurulan ilişkiler çok yararlı oldu, projeye katılan öğrencilerin ilkokullarda İHE eğitimlerini kullanmaya başlamasına olanak tanıdı.

⁵ Bu uluslararası standartlar; üniversite uzmanlarının yanı sıra Ulusal Öğrenci Değerlendirme Merkezi ve AİHM uzmanları ile bir Norveçli ve bir Hollandalı öğrenci değerlendirme uzmanından oluşan bir grup tarafından geliştirilmiştir.

Dönem sonunda öğrencileri değerlendirmek için değişik yöntemler denedik. Çoktan seçmeli testler yaptık. İHE alanında makaleler yazdırdık. Tartışmalar düzenledik. Çocuk haklarıyla ilgili görsel canlandırmalar yapmalarını istedik.

Bu çalışmaların sonunda, pilot uygulama ile ilgili bir rapor hazırladık ve üniversitelerdeki pedagoji bölümlerinde İHE ile ilgili ulusal bir sempozyum düzenledik, bu sempozyuma Arnavutluk'taki bütün eğitim fakülteleri katıldı. Dekanlarla birlikte öğretmenlerin de katıldığı bu son derece profesyonel tartışma ortamında, iki yıllık uygulama sonunda kazanılan başarıları ve yaşanan problemleri tartıştık ve sonunda üniversitelerden gelen katılımcılar İHE'nin üniversitelerin resmi müfredatına konmasını kendileri önerdi. Buna ek olarak, ortaokul öğretmenlerini yetiştiren fakülte temsilcileri, İHE'nin yabancı diller ve edebiyat; matematik ve fizik; tarih ve coğrafya; biyoloji ve kimya dallarında yetişen öğretmen adaylarının gördüğü derslere dahil edilmesiyle ilgilendiklerini belirttiler.

Bu, hem profesyonellik bakımından, hem de projeye hevesle destek verenlerden başarılar toplaması açısından büyük bir başarıydı. Sadece üç yıl içinde, ilkokul öğretmenleri yetiştiren bütün üniversiteleri, İHE programını zorunlu ders olarak müfredata dahil etmelerine ikna etmiştik. Günümüzde İHE programını tam olarak benimsemiş olan bu üniversiteler, kitap ve diğer materyallerle ilgili giderleri kendileri karşılamaktadır.

Eğitim Fakültelerinde İnsan Hakları Eğitiminin Sonuçları

Eğitimi alanlar	2000	2001	2002*	Toplam
Öğrenciler	100	100	60	260
Pedagoglar	25	25	15	65
Uzmanlar	10	10	15	35
Bilgi Merkezleri	5	-	-	5

*Ocak - Ekim 2002 dönemine ait verilerdir.

Pilot Üniversite Müfredatı Sürecinin Uygulanmasındaki Adımlar:

- Eğitim fakülteleri dekanlarıyla ilişkiler kuruldu.
- Her bir üniversiteden pilot uygulama için 20 öğrenci ve beş pedagog seçildi.
- Öğrencilerin ve pedagogların ihtiyaçlarını belirleyecek bir test yapıldı.
- Uzmanlar ve pedagoglar, bu testten alınan bilgilere ve diğer uzman, öğretmen ve öğrencilerle yapılan görüşmelerin sonuçlarına göre, ayrıca, diğer ülkelerde bu alanda yürütülen çalışmaları da değerlendirerek, bir pilot eğitim programı (sekiz eğitim modülünü de içeren) geliştirdiler.
- Beşer öğrenciden oluşan gruplarla bu tekniklerin öğretildiği seminerler düzenlendi.
- 25 pedagogun katıldığı, modüllerin öğretimi ile ilgili eğitiminin verildiği üç günlük bir seminer düzenlendi.
- Öğretmenlerin ve öğrencilerin okullarında sekiz modülü uygulayacakları ve tecrübe edecekleri dört aylık bir pilot uygulama dönemi başladı.
- Testler ve başka yöntemler kullanılarak bu pilot uygulama değerlendirildi.
- Tüm üniversitelerden temsilcilerin katıldığı ulusal bir sempozyum düzenlendi.
- Pilot uygulama ile ilgili son rapor yazıldı.
- Üniversiteler İHE'nin müfredatına dahil edilmesi kararını aldılar.
- Uzmanlar, pilot uygulama tecrübelerine dayanarak, müfredatta değişiklikler yaptılar.

Branş Öğretmenlerinin Üniversitelerde İHE Alanında Yetiştirilmesi

Bundan sonra başarmamız gereken, Arnavut dili ve edebiyatı, matematik, fizik, biyoloji, kimya, tarih ve coğrafya branşlarında ortaokul öğretmeni yetiştiren fakültelerin müfredatına İHE'nin dahil edilmesiydi. Bu fakülteler, ilkokul öğretmenliği okullarına bağlı olduğu için, daha önce kurulmuş İHE Bilgi Merkezlerinden yeni projede faydalanmak mümkündü.

ALHM, beş üniversite ile işbirliği yaparak, 20'şer kişilik karma öğrenci gruplarıyla yeni bir pilot uygulama başlattı. Bunun için her bir üniversitenin Dil-Edebiyat, Matematik-Fizik, Tarih-Coğrafya ve Biyoloji-Kimya Bölümlerinden beşer öğrenci seçildi. ALHM öğrencilerin ve pedagogların İHE bilgisini ölçmek için bir dizi anket çalışması yaptı. Daha sonra, gruplara, programa hazırlık seminerleri verildi ve pedagoglar için eğitim toplantıları düzenledi.

Ortaokul öğrencileri için İHE müfredatında önemli değişikliklere ihtiyaç vardı ve ortaokulun son sınıflarındaki öğrencilere yönelik pratik faaliyetlerin yenilenmesi gerekiyordu. Projenin en hassas ve en çok profesyonellik gerektiren yönü ise her ders için kitapçıkların hazırlanmasıydı. Uzun görüşmeler ve yoğun bir takım çalışmasının sonunda İHE uzmanları⁶, aşağıdaki müfredatı hazırladı. Bu, dünyada ilk kez yapılan bir çalışmaydı.:

⁶ Bu çalışma sırasında tam anlamıyla uluslararası bir işbirliği gerçekleştirildi. Katılımcılar arasında; Felicia Tibbitts (ABD), Nancy Flowers (ABD), Hakan Wall (İsveç), Helge Brochman (Norveç), Ana Halvorsen (Norveç), Petrit Muka (PAE, Arnavutluk), Astrit Dautaj (PAE, Arnavutluk), Marjana Sinani (PAE, Arnavutluk), Violeta Xhanari (öğretmen), Idajete Asimja (öğretmen), Robert Gjedia (PAE, Arnavutluk), Rezana Vrapı (PAE, Arnavutluk), Albana Lama (PAE, Arnavutluk), Fatbardha Gjini (Üniversite), Vehbi Hoti (Üniversite) ve başka uzmanlar da vardı.

- "Dil, Edebiyat ve İnsan Hakları"
- "Matematik, Fizik ve İnsan Hakları"
- "Tarih, Coğrafya ve İnsan Hakları"
- "Biyoloji, Kimya ve İnsan Hakları"
- "Vatandaşlık Eğitimi, Yabancı Diller ve İnsan Hakları"

Pilot uygulama tamamlandığında, bu beş üniversite de, yeni müfredatı uygulamaya karar verdi. Mart 2003'e gelindiğinde, İHE, iki üniversitede zorunlu, diğer üç üniversitede ise seçmeli ders olarak veriliyordu. AİHM bu projenin büyük bir başarıyla tamamlandığı görüşündedir. Üniversiteler artık bu programları kendileri uygulamaya devam edecekler ve yeni mezun olan öğretmenler, görevlerine başlarken, insan hakları eğitiminde bilgi sahibi olacaklar.

AİHM, bu eğitim programına on yıllık dönem içinde 2 milyon ABD dolarından fazla harcama yaptı. Tabii ki bütün bu işbirliği sürecinde PAE'den ve Bakanlık'tan gelen yardımların da katkısı oldu. 2002 yılına gelindiğinde, AİHM bünyesinde bu projede, 17 tam zamanlı ve 20 yarı zamanlı çalışan görev alıyordu.

Çalışmalarımız artık Arnavutluk sınırlarının dışına taşmaya başladı. Arnavut uzmanlar şimdi Prizren (Kosova) ve Prilep'de (Makedonya) insan hakları eğitmenleri yetiştirme programları uyguluyorlar. Ayrıca, AİHM, Balkan ülkelerinde devlete bağlı kurumlardan ve sivil toplum örgütlerinden gelecek katılımcılara Arnavutluk'taki İHE modelini sunmak için bölgesel bir konferans düzenlemeyi planlıyor.

Tecrübelerimizden Öğrendiklerimiz

Umutumuz, değişik ülkelerde ve farklı koşullarda yaşayan insanların İHE alanındaki tecrübemizden yararlanmalarınıdır. İnsan hakları kavramlarının müfredata daha bilinçli bir şekilde dahil edilmesi ve öğretmenlere, insan hakları kültürünü sınıflara nasıl getireceklerinin gösterilmesi bütün ülkelerdeki eğitim sistemleri için faydalı olabilir.

Arnavutlukta komünist rejimin düşmesinden sonra demokrasiye geçiş dönemi bize büyük bir avantaj sağladı. Hükümetin ve özellikle de, Eğitim Bakanlığı'nın desteği olmadan İHE'ni ülke geneline yaymamız çok zor olurdu. Diğer taraftan, insan hakları kavramlarını diplomalarında, dış politikalarında ve Anayasalarında kabul etmelerine karşın, hala okullarında kurumsallaşmış bir insan hakları eğitimi vermemekte olan birçok devlet vardır. Yurttaşlarına, demokratik bir toplumdaki haklarının ve sorumluluklarının öğretilmesine emin olmak için bu ülkelere, kapsamlı İHE programları

uygulamaları yönünde baskı yapılabilir. Bunu başarmak için, aşağıdaki adımları takip etmenizi öneririz:

Devlet ile işbirliğine dayalı ilişkiler kurun:

Herşeyden önce, hükümet ve Eğitim Bakanlığı içerisinde ilişkiler kurmanız ve ittifaklara gitmeniz gerekiyor. Bu süreç; siyasi durum, hükümetin insan haklarına yaklaşımı, bürokrasinin gelişkinlik düzeyi ve yeniliklere ne kadar açık olduğuna göre, bir ülkeden diğer ülkeye farklılık gösterecektir. Koşulları olumlu kılan siyasi bir fırsatın avantajı olmadan da, hükümete bu girişiminize destek vermesi için yavaş yavaş baskı yapabilir, lobi çalışmalarını yürütebilirsiniz.

Devletin pedagoji uzmanlarıyla işbirliği yapmanın çok önemli olduğunu anladık: PAE devlete *bağlıydı* ama müfredat geliştirilmesi alanıyla çok yakından ilgileniyordu ve müfredatla ilgili doğrudan karar alma yetkisine sahipti. Bu sayede, AİHM ve PAE, Bakanlık resmi bir anlaşma imzalamadan önce de, proje sürecinde çok yol kat etmişlerdi.

Amacınıza ulaşmanıza yardımcı olabilecek, girişiminizden yararlanacak ve amaçlarınızı en çok paylaşan devlet kurumlarını arayıp bulmalısınız. Devlet kurumlarıyla bir ittifak oluşturmanın olası başka yolları şunlardır:

- Bakanlıklar yada devlet kurumlarıyla çalışabilecek önemli kişilerle ittifaklar kurmak.
- Tezlerinizi güçlendirmek ve hükümeti sizinle işbirliğine gitmeye ikna etmek için, uluslararası organizasyonların, başka devletlerin ya da sivil toplum örgütlerinin desteğini almak.
- Hükümete sorumluluklarını göstermek için, daha önce imzalanmış anlaşmaları hatırlatmak (örneğin Çocuk Hakları Sözleşmesi).
- Okul ve öğretmen birlikleri yoluyla hükümet üzerindeki baskıyı artırmak.
- Görevinizi, ülke çocuklarına mümkün olan en iyi eğitimi sağlamak konusunda hükümete yol göstermek olarak sunmak.

Bazı durumlarda, insan hakları eğitiminin müfredata dahil edilmesi yolundaki çabalarınız, ülke genelinde değil de, eyaletler ya da bölgeler düzeyinde daha kolay sonuca erebilir. Müfredat üzerinde söz sahibi olan kurumları belirleyin, bunlar devletin hangi düzeyinde olursa olsun, işbirliği yönünde ilişkiler kurun.

Uluslararası destek arayın: AIHM, insan hakları eğitimi alanında diğer ülkelerde birçok uzman olduğunu ve destek alınabileceğini gördü. Ayrıca, maddi destek vermek isteyen uluslararası temsilcilikler ve organizasyonlar da mevcut. Bu kuruluşlar büyük bir projenin uygulamaya konması için gerekli ekonomik kaynakları sunmanın yanında, girişiminize uluslararası çapta yüksek düzeyde bir güvenilirlik sağlayabilirler. Bir hükümet, uluslararası düzeyde siyasi, teknik ve maddi destek aldığını gördüğü bir projeye daha sıcak bakabilir.

Pilot projeler uygulayın: Biz, proje sürecimizin her bir safhasında, disiplinli yöntemlerle uyguladığımız pilot projelerden çok şey öğrendik. Pilot proje uygulamaları, önerdiğiniz bir eğitim yönteminin zayıf ve güçlü yönlerini ortaya çıkarır, edindiğiniz tecrübeler sayesinde daha geniş kapsamlı ve çok daha etkili bir proje tasarlayabilirsiniz.

Sizin lehinize olan bir durum daha var: Pedagoji çevreleri pilot uygulamalara aşinadır; gereken yatırım daha az olduğu için, okul idareleri ve hükümet yetkilileri pilot projeleri daha kolay kabul ederler. Bu yetkililer, böyle bir projeyi, gelecek vaat eden gerekli bir deney olarak önerebilirler; daha sonra da, projenin siyasi tehlikeler taşıma olasılığı ortaya çıkarsa, zor duruma düşmeden, projenin ülke çapında uygulanmasından vazgeçebilirler. Bu yüzden pilot uygulamalar resmi kurumların kapısını açmanızı sağlayabilir ve projeniz geniş kapsamda uygulanmaya başlamadan önce bile ciddi ölçüde yol alabilirsiniz. Eğer pilot uygulama başarılı olursa, size destek veren yöneticiler, eğitim sistemi içinde projenin daha kapsamlı olarak uygulanması yönünde baskı yapmak için daha güçlü bir konumda olacaklardır.

Her düzeyde ittifaklar kurun ve işbirliğine gidin: Yöneticilerle güçlü ve yakın ilişkiler kurmanın önemi hiçbir şekilde küçümsememelidir. Örneğin, okul müdürlerinin İHE seminerlerine gelmeleri ve pilot okullar projesinin planlamasına katılmaları için çok çaba harcadık. Eğer bürokraside kuvvetli bir direnişle karşılaşıyorsanız, daha alt kademedeki hükümet çalışanlarını eğitimlerinize davet etmek sizin için yararlı olacaktır. İHE seminerlerinde, eğitim açısından katılımcı ve canlı bir hava yaratılabilirse, bunun, katılan bürokratlar üzerinde de pozitif bir etkisi olacaktır. Bu uygulama, desteğine ihtiyaç duyduğunuz yönetsel organların içerisinde ittifaklar kurmak için iyi bir yoldur.

Ülkenizdeki uzmanlardan yararlanın: Siyasi dogmalar nedeniyle ciddi olarak zarar görmüş bir eğitim sistemimiz olmasına rağmen, halen çok sayıda profesyonel öğretmen ile pedagoji ve müfredat geliştirme alanlarında uzman kişiler vardı. Onların yetenekleri ile uzmanlıklarından yararlanmamız ve onları da projeye dahil etmemiz çok önemliydi. Biz ülkeye yabancı bir yöntem getirmeye, Arnavutluk Eğitim Bakanlığı'na ve öğretmenlere, "sizin yöntemlerinizin hepsi yanlış, gelin bunu kullanın" diyerek bir yöntem uygulamaya çalışmıyorduk. Aksine, eğitim uzmanlarına yaklaşımımız işbirliğine dayanıyordu. Mesajımız: "Bu siyasi geçiş döneminin avantajlarından yararlanalım ve Arnavutluğu daha iyi bir geleceğe taşıyacak bir eğitim sistemi geliştirelim" idi.

İşbirliğine önem veren bu yaklaşımımız, yani hükümet, Eğitim Bakanlığı, okul yönetimleri ve

öğretmenler ile işbirliğine gitmemiz, başarıımızda çok önemli bir rol oynadı.

Sonuç

Ülkenizin içinde bulunduğu siyasi koşullar yüzünden, eğitim sisteminin değiştirilmesini amaçlayan benzeri girişimlerin başarı şansı düşük görünebilir. Fakat size önerimiz, bunun olası yollarını aramanız ve size ilham vermesi için geliştirdiğimiz modelleri kullanmanızdır. Ülkenizde geniş kapsamlı ve iddialı bir İHE girişiminin uygulanabilirliğini eğitim alanındaki yetkililere göstermek için, onlara bizim tecrübelerimizi sunabilirsiniz. Eğer zaten ülkenizde İHE çalışmalarına katılıyorsanız, yöntem ve araçlarımızdan bazılarının bu önemli çalışmanızda ilerlemeniz için bir şekilde yardımcı olacağını umut ediyoruz. Gerçekten demokratik bir toplumu yaratmak için, eğitim sistemimizi siyasi dogmalardan egemenliğinden kurtarmamız ve insan hakları kültürüyle kucaklaşan bir eğitim sistemi kurmamız gerekiyor.

Ek 1: Eğitim ve Bilim Bakanlığı'yla İmzalanan Anlaşma Metni

ARNAVUTLUK CUMHURİYETİ

ARNAVUTLUK İNSAN HAKLARI MERKEZİ

EĞİTİM VE BİLİM BAKANLIĞI

İLKÖĞRETİM MÜDÜRLÜĞÜ

Prot. No. 4704

İŞBİRLİĞİ ANLAŞMASI

Eğitim ve Bilim Bakanlığı (bundan sonra EBB olarak belirtilecektir) ile Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi (bundan sonra AİHM olarak belirtilecektir) arasında yürütülen bu ortak projenin devamına yönelik imzalanan antlaşmadır:

"Okullarda İnsan Hakları Eğitimi"

AİHM, pilot okullarda insan hakları eğitimine yönelik uygulanacak bu projenin uygulamaya konması için aşağıdaki sorumlulukları üzerine alır:

- Bu projenin tüm planlanmış aşamalara göre, öngörülen içerikte uygulanması.
- EBB ve bölgelerdeki Eğitim Müdürlükleri ile işbirliği içerisinde pilot okulların seçilmesi.
- Bölgelerdeki Eğitim Müdürlükleri ve okul müdürleriyle (bu okulların nasıl seçileceği yukarıda açıklanmıştır) işbirliği içerisinde, birlikte karar verilen kriterlere göre, proje için çalışacak kişilerin seçilmesi.
- Öğretmenler ve öğrenciler için yardımcı materyallerin basımı.
- İnsan hakları dersi olarak adlandırılacak bu ders için gerekli materyallerin sağlanması.
- Projenin bütün aşamalarının uygulanmasında, pilot okul çalışanlarıyla işbirliği yapılması.
- Eğitim görevlilerini eğiten uzmanların emeklerinin maddi karşılığının verilmesi.
- Proje sonuçlarının genel olarak derlenmesi ve değerlendirilmesinin yapılması; bu sonuçların, kendi değerlendirmesini yaptıktan sonra eğitim sistemine dahil etmesi için EBB'ye sunulması.

İnsan hakları eğitimi alanında pilot okullarda bu projenin uygulanması için, EBB, bölgelerdeki Eğitim Müdürlükleri ile işbirliği içerisinde, aşağıdaki maddeleri yerine getirmenin sorumluluğunu üzerine alır:

- AİHM'nin, yerel yasalar çerçevesinde, uluslararası ve yerel araçlara başvurarak insan hakları eğitimi için okul öncesi de dahil olmak üzere ülkedeki bütün eğitim sisteminde çalışmasına izin verilmesi ve bu çalışmanın ülkedeki bütün Eğitim Müdürlüklerine tavsiye edilmesi.

- EBB, PAE ve Eğitim Müdürlüklerinden uzmanların görevlendirilmesiyle, projenin uygulanması için uygun koşulların sağlanması.
- Pilot okulların seçilmesi için AİHM ile işbirliği yapılması.
- Projede belirlenmiş amaçlara ve beklenen sonuçlara göre, ayrıca AİHM'nin sunduğu derlenmiş proje sonuçları uyarınca, pilot okullardaki uygulamanın genel bir değerlendirmesinin yapılması.

Sözleşmenin uygun bir şekilde uygulanması için, insan hakları eğitimi veren pilot okulların durumu ve bu pilot okulların faaliyete geçme projeleri ilişiktir.

Yürürlükteki kanunlara göre, pilot okullar, doğrudan EBB ve Eğitim Müdürlüklerine bağlıdır.

Proje uygulanırken içerik temelinde hata yapılması durumunda, iki tarafın da itiraz edebilme ve bu hataların düzeltilmesi için gerekli önlemlerin alınmasını isteme hakkı vardır. Önemli anlaşmazlıklar yaşanması durumunda, taraflar projenin koşullarını değiştirmek veya projeyi iptal etmekte serbesttirler.

Bu sözleşmede açıkça yazılmamış her konuda, Arnavutluk Cumhuriyetinde yürürlükte olan kanunlar uygulanır.

Eğitim ve Bilim Bakanlığı adına

Eduart OSMANI

İlköğretim Müdürü

Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi adına

Kozara KATI

Genel Müdür

Tiran, 28.09.1998

**Bu sözleşme derhal uygulamaya
konulacaktır.**

Ek 2: AIHM İnsan Hakları Eğitimi Yayınları

Bu kitapçıkta anlatıldığı üzere, geliştirdiğimiz müfredatın ne kadar kapsamlı olduğu hakkında bir fikir vermesi açısından, 1993 ve 2000 yılları arasında Arnavutluk ve Kosova'da bulunan pilot okullardaki öğretmenler, okul çalışanları ve okul müdürleri için derlediğimiz ve bastığımız bir çok kaynağı aşağıda listeliyoruz:

- Arnavut ve yabancı uzmanların hazırladığı öğretmen kitabı *"The Human Rights Education"* *"İnsan Hakları Eğitimi"* (20,000 baskı)
- Arnavut uzmanların hazırladığı ve Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı (1.-8. Sınıflar için) öğrenci faaliyetleriyle ilgili kitaplar (570,000 baskı)
- Arnavut uzmanların hazırladığı öğretmen kitabı *"Human Rights"* *"İnsan Hakları"* (7,000 baskı)
- İngilizce'den çevrilmiş *"First Steps"* *"İlk Adımlar"* isimli kitap (15,000 baskı)
- Öğretmenler için Arnavut ve yabancı uzmanların hazırladığı *"The Human Rights Education"* *"İnsan Hakları Eğitimi"* kitabın özetleştirilmiş basımı (20,000 baskı)
- UNICEF'in bastığı *"My Rights"* *"Benim Haklarım"* kitabı (5 ile 8 yaş arası çocuklar için) (20,000 baskı)
- UNICEF'in bastığı *"My Rights"* *"Benim Haklarım"* kitabı (9 ile 12 yaş arası çocuklar için) (20,000 baskı)
- UNICEF'in bastığı *"My Rights"* *"Benim Haklarım"* kitabı (13 ile 18 yaş arası çocuklar için) (20,000 baskı)
- * Ortaokul öğretmenleri için *"Democracy and the Republic"* *"Demokrasi ve Cumhuriyet"* kitabı
- Ortaokul öğretmenleri için *"Civil Society"* *"Sivil Toplum"* kitabı
- Ortaokul öğretmenleri için çevrilmiş *"The United Nations on Human Rights Protection"* *"İnsan Haklarını Koruma Alanında Birleşmiş Milletler"* isimli kitap
- Ortaokul öğretmenleri için *"Freedom of Ideas, Expression, and Religion"* *"Düşünce, İfade ve Din Özgürlüğü"* isimli kitap
- *İlk Ulusal İnsan Hakları Konferansı* (Broşür)
- *"Situation of Education in Albania"* *"Arnavutluk Eğitiminin Durumu"* (Siyasi partilerin etkinlikleri)
- Üç eğitim seviyesi için modüllerin hazırlanması:
  - a. İnsan Haklarıyla Eğitim - Demokrasi için sürekli çaba gerektiren bir görev
  - b. Resmi müfredata insan haklarının dahil edilmesi
  - c. Demokratik toplum ve okullar

2001 yılında AİHM eğitim bölümünün yayımladığı çalışmalar:

- AİHM eğitim bölümünün UNESCO'nun yayınlarından uyarladığı *"Human Rights in the School"* *"Okullarda İnsan Hakları"* isimli öğretmen kılavuzu
- Eğitim Müdürlüğü çalışanları ve Pedagoji Araştırma Enstitüsü ve Eğitim Bakanlığı'nın görevlendirdiği kişiler tarafından derlenmiş *"My rights for..." ".... için Haklarım"* isimli öğretmen el kitabı
- Bir pilot okuldaki etkinliklerin değişik yönleriyle görüntülediği bir video
- Bir gazetenin -*"Teacher" "Öğretmen"* (EB yayını)- ilgili sayfasında AİHM etkinlikleri ile ilgili sürekli bilgi verilmesi
- İnsan hakları alanında bilgi ve becerilerin ölçüldüğü testler
- *"First Steps: manual for beginning human rights education" "İlk adımlar: İnsan hakları eğitimine giriş el kitabı"* (2,000 baskı). Bu el kitabı, öğretmenler, gençlerle çalışan diğer kişiler ve verdikleri eğitime insan haklarını da dahil etmek isteyen herkes için temel etkinlikleri içerir.
- *"Human rights education activities of ACHR" "AİHM'nin insan hakları eğitimi etkinlikleri"* adlı broşür
- *"A world that should change" "Değişmesi gereken bir dünya"* isimli broşür

Ek 3: İnsan Hakları Eğitiminde Önerilen İngilizce Kaynaklar

Bu kitapçıkta, insan hakları eğitimi alanında mevcut pek çok kaynağı ve yöntemi tarif etmeye kalkışmadık, çünkü bunun için çok daha fazla yer ayırmamız gerekirdi. Bu alanda bir kaynak araştırması yapmanızı öneriyoruz ve bu araştırmaya başlangıç olması için aşağıda kısa bir liste veriyoruz.

1. "First Steps" (İlk Adımlar); Amnesty International.
2. "Teaching and Learning Human Rights in the School" (Okullarda İnsan Haklarının Öğretilmesi ve Öğrenilmesi); UNESCO
3. "Methodologies of Human Rights Education" (İnsan Hakları Eğitimi Yöntemleri); yazar Robert Kohl
4. "Monitoring of HRE" (İHE'nin İzlenmesi); Avrupa Konseyi, 2002

İnsan hakları eğitimi ile ilgili daha fazla bilgiye aşağıdaki İnternet adreslerinden ulaşılabilir:

Human Rights Education Associates

www.hrea.org

HREA, insan hakları eğitimi alanında değişik yollarla eylemci ve profesyoneller eğiten uluslararası bir sivil toplum örgütüdür. Web sitesinde insan haklarıyla ilgili bilgilere erişim sağlayan online forumlar, veri tabanları ve tartışma platformları vardır. Ayrıca sitede insan hakları savunucuları, dernekler, profesyoneller ve eğitimciler için uzaktan eğitim imkanı sağlanmaktadır ve birçok ülkenin insan hakları eğitimini nasıl uyguladığı konusunda bilgi verilmektedir.

Human Rights Resource Center

www.hrusa.org

Minnesota Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi ve Kütüphanesi'ne bağlı olan bu merkez, insan hakları eğitimi vermekte ve insan hakları atölyeleri düzenlemektedir. Birçok kaynak barındıran web sitesi üzerinden ayrıca, dünya genelinde insan hakları eğitimi konusunda yazışmaların yapıldığı bir gruba (Global Human Rights Education Listserv) erişmek mümkündür.

Human Rights Internet

www.hri.ca

İnsan hakları öğretimine ilgi duyanlar için yararlı bilgiler içeren bu web sitesi, insan haklarının etkili eğitimi için gerekli beş unsuru açıklıyor. İHE ile ilgili bilgiler içeren pek çok İnternet sitesinin adresi de veriliyor. Sitede bulunan bir eğitim veri tabanı sayesinde, ziyaretçiler, kitaplardan kurslara kadar, insan hakları eğitimi ile ilgili her türlü konuda arama yapabiliyorlar.

Avrupa Konseyi

www.coe.fr

Avrupa Konseyi, Avrupa toplumunu ilgilendiren -savunma konusu hariç- bütün önemli konularda anlaşmaları ve sözleşmeleri yasayan hükümetlerarası bir organizasyondur.

Avrupa Konseyi'nin amaçları, kıtaya ait sosyal problemleri çözmeye yardım etmek; çoğulcu demokrasiyi, insan haklarını, hukukun üstünlüğünü ve Avrupa'nın kültürel kimliğini ile çeşitliliğini desteklemek olarak belirtilmiştir. Avrupa Konseyi, insan hakları eğitimi bağlamında; öğretmenlere şebekeler üzerinden birlikte çalışma teknikleri, yöntemler ve yaklaşımlar öğreterek; öğretmenlerin insan hakları konularını günlük ders planlarına dahil etmelerine yardım etmektedir.

Ek 4: İlkokul Öğretmeni Adaylarına Üniversitelerinde verilen İnsan Hakları Eğitimi Programının Modülleri

İhtiyaç testleri sonuçlarına; ayrıca, dekanlar, öğretmenler ve öğrencilerden aldığımız önerilere göre; uluslararası uzmanların rehberliğinde, ilkokul öğretmenleri için bir program geliştirdik. Bu programı, 120'şer dakikalık 8 eğitim modülüne böldük:

- Modül 1: İnsan hakları kavramları ve tarihi
- Modül 2: İnsan haklarının sınıflandırılması
- Modül 3: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- Modül 4: Çocuk Hakları Sözleşmesi
- Modül 5: İnsan haklarını koruma sistemleri
- Modül 6: İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin eğitiminde çapraz müfredatın bir parçası olan İHE
- Modül 7: Okullarda İHE'de başvurulan yöntemler
- Modül 8: Öğrenciler için pratik etkinlikler

2001'de AİHM, "*Human Rights*" / "*İnsan Hakları*" adında, öğrenciler, öğretmenler ve pedagoglar için bir ders kitabı yayınladı. Bu kitap, üniversitelerdeki eğitim modüllerini tamamlayıcı bir kaynak olması ve başka alanlarda eğitim konusunda faydalanılması için hazırlanmıştır.

Modüllerin İçeriği

Modüller iki bölümden oluşmuştur:

I. Teori (60 Dakika): Fikirleri, kavramları ve farklı bakış açılarını ayrıntılı bir şekilde ele alır.

II. Uygulama (60 Dakika): İki özel etkinlikten oluşur:

Yetişkinler için etkinlikler (30 Dakika): Uygulamalar vasıtasıyla, öğrencilerin konuyla ilgili bilgi edindiği; olay incelemeleri, grup çalışmaları ve etkileşimli faaliyetler içerir. Pedagoglar yazılı ya da fotokopiyle çoğatılmış metaryeller ile ek kaynaklar hazırlar.

Öğrenciler için etkinlikler (30 Dakika): Pedagogların öğretmen rolünü aldıkları, diğerlerinin de öğrenci gibi davrandıkları etkinliklerdir.

HELSINKI
YURTTAŞLAR
DERNEĞİ

İnsan Haklarında Yeni Taktikler Projesi kapsamında hazırlanan bu kitapçık, T.C. Başbakanlık Tanıtma Fonu'nun katkılarıyla Helsinki Yurттаşlar Derneği (hYd) tarafından Türkçe'ye çevrildi ve yayımlandı.

Helsinki Yurттаşlar Derneği

İnönü Cad. Ankara Palas 77/13

Gümüşsuyu 34437

İstanbul

Tel: 0 212 292 46 01-02

Faks: 0 212 292 68 44

e-mail: info@hyd.org.tr

web: www.hyd.org.tr

Yeni Taktikler Sempozyumu web adresi: www.yenitaktikler.org

**Taktik Kitapçıkları Dizisi'nin tam listesine ulaşmak için
www.newtactics.org sitesini ziyaret edebilirsiniz.**

Sitede ayrıca arama yapılabilen bir veri tabanı ile diğer insan hakları aktivistleriyle iletişim kurmak için forumlar bulunmaktadır.

İşkence Mağdurları Merkezi
İnsan Haklarında Yeni Taktikler Projesi
717 East River Road
Minneapolis, MN 55410 ABD
cvt@cvt.org

